

KIJ (356) *sb m*

kij (353), **kiej** (3) [w tym 1 r. jako przykład błędnej wymowy]; *kij* : *kiej* *MurzOrt* (1 : 1), *Paprup* (2 : 1), *Calep* (4 : 1).

e jasne.

sg N *kij* (44). ◇ *G* *kija* (21). ◇ *D* *kijowi* (1). ◇ *A* *kij* (43). ◇ *I* *kijem* (130); -em (4), -em (1) *KlonŻal*, -(e)m (125). ◇ *L* *kiju* (6). ◇ *V* *kiju* (1). ◇ *pl N* *kije* (7). ◇ *G* *kij(o)w* (7). ◇ *D* *kij(o)m* (1). ◇ *A* *kije* (29). ◇ *N a.* *A* *kije* (1). ◇ *I* *kijmi* (60), *kijami* (3); -mi : -ami *SkarŻyw* (13 : 1), *LatHar* (4 : 2). ◇ *L* *kijách* (2). ◇ [du *N* (cum *nm*) *kija.*]

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. *Stosunkowo długi i cienki kawałek drewna (wyjątkowo trzciny), pręt, patyk, laska, drąg; baculus Mącz, Calep, Cn; baculum Mącz, Cn; fustis Calep, Cn; cala, fusticulus Cn* (339) : *BielŻyw* 70; przeto też łayna takowych ludzi grube bywaią iako *kij*, mogli by chłopa zabić *GlabGad* K4v; *LibMal* 1544/79v; Ná popiele obiecádło Grecki[e] y Láciński[e] piźzećie/ y *kijem* po ziemi *kreślićie* *KrowObr* 100v, 101, 119; Ale też więc dobry *kiy* ná pokrzywy bywa/ Nie ták párzy tłuczona choć *iey* nie wrywa. *RejWiz* 79v; wtłukli mię ćiskáiąc kámiem/ *kiymi*/ błotem/ y wśelkim innym *BielKron* 458, 105v, 432v; *KwiatKsiąż* Ov; Dolare *perticam in quadrum*, *Kiy* heblowác ná cztery gránie. *Mącz* 93d; *Uncus, Hak/ hacziŧy zákriwiony ki.* *Mącz* 502b, 22d; *GórnDworz* T4, T5; *Paprupan* Hhv; *Oczko* [43]; *Fustis – Kiej.* *Calep* 444b; *KlonWor* 48.

W połączeniu z przymiotnikiem oznaczającym gatunek drewna (2): *pan Richwalsky przyachał donyego na laką mayącz wreku ky brzozovi* *LibMal* 1544/79v; *BielKron* 105v.

W charakterystycznych połączeniach: kij heblowác, łamac, porwác, wziác; kijem ciskać (cisnąć) (2), kreślić (kreślać) (2).

Przysłowie: *Ad calendas graecas, Ná fwięty Bóg wiedz/ nie mogli sie dáley odwlec/ niektorzi mowią kiedy kiye zákftą [= zakwitną]/ to yeft nigdy.* *Mącz* 148a.

Frazy: »jako *kijem* w błoto« (1): á chocia ledá co powie/ chłopfką á grubą trefnoćią/ iáko *kiem* w błoto: przedfię mu sie wśyfcy śmieią. *GórnDworz* M6.

»jakoby *kij* połknął« (1): kiedy owo kto [...] z wielką pilnoćią áby nie zmylił/ wyciągnąwśy *śzyię*/ nie *zgináiąc* sie nigdziey/ iákoby *kiy* połknął táńcuie? *GórnDworz* E7v.

»jakoby w *kij* trąbił« (1): chciałby ták śwym ięzykiem mowić iáko *żydowśkim/ łácińskim/ Greckim/* mowiono: tedyby mowá *ie^{go}* ták wdzięczna y przyjemna była *ślucháčom/* iákoby w *kiy* trąbił. *CzechRozm* 127v.

Zwroty: »bić (*a.* *objiac, a.* *pobijac*), uderzyć *kijem*« [*szyk zmienny*] (4 : 1): *KrowObr* 100v; *Mącz* 90c; *rozniewał sie/ vderzył kijem* w ziemię trzy rázy *BielKron* 318v; *RejPos* 144; drugie [*owoce*] trzęśie iáko *grufzki y iábłká:* á drugie *kijem* *obiia/* iáko *włofkie orzechy* *SkarŻyw* 80.

»przez *kij* *skoczyc*« = *znaleźć się w trudnej sytuacji* (5): *RejJóz* D5v; *RejKup* b2, f8v; *Wielz że* *źczęćie kołem sie ná tym świecie toczy/ Iednego wzgorę wznosi/ drugi przez* *kiy* *śkoczy.* *RejWiz* 35, 37v.

»*kijem* *tłuc* (*a.* *otłuc, a.* *potłuc*)« [*szyk zmienny*] (6): *By s ciebie głucha płonká* nie *roślá* przy *drodze/* *Co wśyfcy* *kijem* *tłuką/* y *kozá ią* *głodze.* *RejWiz* 194v; *RejFig* Cc7; *BielKron* 326; *tá/* *gdy*

ia kilká coniuuráciy zmowię/ potłucze hnet/ te wżytki garki kijem. *GórnDworz* T4v; *RejZwierc* B4v, 21v.

Szereg: »kij, (albo) laska« (2): dziw to náfzym/ kiedy im powiádaią/ że w Anglijéy przy Lóndrze/ kije álbo lafki w ftudnią wrzucóné/ w kámién fye obracaią. *Oczko* 8; *Calep* 121a.

Wyrażenie przyimkowe: »z kijem« (3): Bieży s kijem ná pole ná życie śnieg grzebie *RejWiz* 12v; *RejFig* Bb7; *BielKron* 105v.

a. *Jako przedmiot służący do bicia, popędzania; też jako prymitywna broń (czasem może 'oszczep')* (226) : Pan nátychmiałt kiy pochwycił/ Vbogiego ołá vbił *BierEz* M4v; iedno podle mnie kiy położcie, abych lie mógł bronić *BielŻyw* 78; *BielKom* A2, D3 *marg*; ráná krwáwa od kijá/ teyże wági iáko y od mieczá *UstPraw* D4; *BielKron* 444v; iż gdy małz kogo vderzyć/ y iuż kiy podniefiész/ rozmyłże lie máło *RejZwierc* 77; dołtawłzv kiii mocnego/ ná wierzchu weń wprawił w frebro kość/ ábo ząb świętego Iędrzeiá/ y onym kijem płołzał dyabły *SkarŻyw* 509, 179, 509 [3 r.]; *WerGość* 220; *Verutum* – Rozen wky wńczepioni. *Calep* 1115b; *SarnStat* 618.

W połączeniu z przymiotnikiem lub rzeczownikiem oznaczającym gatunek rośliny (3): Kmieć widząc lwá niestroynego / Dosiągł kijá dębowego *BierEz* K4v; Co nam vczyni kiy Egipthfki trzciniány iákie oni máiá? (*marg*) Kij ze Trzciny (–) *BielSpr* 60.

W połączeniach szeregowych (5): bronie mieli/ łuki/ ftrzały/ kije kościámi záládzzone. *BielKron* 443, 447v; y yżeby też vmieli miecz/ ky/ fżpis/ y ołzczep rekomá vchwyć y fńim fię miłternie obchodź *KwiatKsiąż* Ov; *RejZwierc* 79; *StryjKron* 265.

W charakterystycznych połączeniach: *kij pochwyć (uchwyć)* (2), *podnieść, porwać* (2), *wziąć* (2); *dosić kija, dostać; kijem ciskać, ploszać; kij ciężki, dobry* (2), *mocny* (3).

Przysłowie: Kto chce psa vderzyc łatwie kiy naleśc *ActReg* 117, 173.

Fraza: »kijow by nie stało, ledwe by dodano« [szyk zmienny] (2 : 1): O moy miły Pánie fńadźby y kiiow nie stáło/ ábychmy wżytki thy wywrothniki fłow twoich pobić mieli. *RejAp* 18v, Ff; V nas by pijánego káźdego ftłuc miano/ Ledweby kijow z lálá dołtátek dodano. *RejZwierc* 252.

Zwroty: »kijem (a. kijmi) bić (a. wybić, a. zabić, a. zbić, a. ubić, a. dobić, a. pobić, a. odbić), z(a)bit(y) (a. ubity), zbicie (a. ubicie)« = *percutere in baculo PolAnt; fustigare Mącz: fustuarium Calep; bacillo a. fuste caedere, fuste compilare a. multare, impungere fustum Cn* [szyk zmienny] (43 : 4 : 2): Stradnego plá kijem vbił. *BierEz* N2, I, Q4v, R2v; *ForCnR* D; *ZapWar* 1533 nr 2483; Lekarftwo ludziem ftłuczonym/ z wyfoka vpadłym/ kijem zbitym *FalZioł* *4d, I 33d; *LibMal* 1543/72v, 1544/93v, 1547/134v; *BielKom* E2; *RejWiz* 160v, 179; *RejZwierc* 128v; *BibRadz Num* 22/27; *OrzRozm* H3; rzućili lie nań bogacze wybili mu drugie oko kijem. *BielKron* 272v, 145, 351v, 357, 432v; *Mącz* 141c; *SienLek* 145v; *RejZwierc* 60v, 90, 189, 215v; *Strum* H4v; *SkarJedn* 137; Tedy go bić kazał kijámi. *SkarŻyw* 566, 21, 62, 63, 76, 147 (14); *GórnRozm* H4v; wilenfkiego [burmistrza] gdi zradi fzedl Kieimi zbic kazał. *Paprup* I4, G4, I3v; *Calep* 444b.

»we trzy kije bić« [szyk zmienny] (2): Od Węgrow we trzy kiie iuż fię tefz bić vczą. Mnie y ieden dębowy fńągły bárzo przykry. *CiekPotr* 76; Dżiwuyże fię tu Mołkwie/ gdy w podełzwy biie Dłuzniki fwe/ ná káždy tydzień we trzy kiie. *KlonWor* 74.

»kijem da(wa)ć« [szyk zmienny] (10): dla boiáźni łtękáłá: Aby iey chłop kijem nie dał/ Iefli by iá w łole záłtał. *BierEz* I2, Q3; *RejFig* Dd4; *RejZwierz* 42, 128v; *BielKron* 458 [2 r.]; *Mącz* 141c; *PaxLiz* Bv; Trzebá czćić tákowe ludzi/ vpominki iem dáć. (*did*) Echo. (-) Kiięm dáć. *KlonŻal* E4.

»kijem doprać« = *zbić* (4): *BielKron* 420v; Przy roboćie Vrzędnik/ mowięcy paćierze/ Ládá z iákicy przyczyny/ kijem mu dopierze. *BielSat* D4v; *WerGość* 220; *DielRozm* 31.

»gąść na trzy głósy w kije« = *mocno bić* (1): Chłop też láie zá piecem czyrwoná máść pije/ Bo mu gędli z wieczorá ná trzy głósy w kije. *RejWiz* 73v.

»kijem łomic« = *bić* (1): będyec przedfię gonił/ Choćbyś y v odpráwy czáfem kijem łomił. *RejWiz* 78v.

»na się, na swoj grzbiet kij nosić« (1 : 1):*RejRozpr* F3; Abowiem co iefth sławá kto iey thák nábywa/ Iefliże iáka będye nie bárzo poczćiwa/ Sam zá pálem na fwoy grzbyet práwie then kiy noši/ A by go vderzono ledwe iż nie proši. *RejWiz* 91.

»kijem puknąć« = *uderzyć* (1): Będye iedná z długim kolnierzem áż do pálá/ to powiádáią iż ták czyfcie/ chłop ozdoby/ od wiátru fie záłłoni kiedy trzebá/ y kijem we grzbiet nie ták bárzo puknie. *RejZwierc* 58.

»kijem składać« = *bić* (1): Orzech/ ósieł/ grzbiet niewieści: Máło pożytku dziáłáią: Gdy ich kijem nie fkládáią *BierEz* P3.

»kija szukać« [*w tym: na co* (1)] (2): *BielKom* G2; Bo wždy ow [*pies*] czo łzczeka iefzcze wždy przeftrzega/ że wždy człek nań łobie kijá łzuka álbo łobie kordá popráwi. *RejZwierc* 83.

»kijmi tłoczyć« = *bić* (1): Kiyimi ciężkiemi w głowę mocno iá tłoczyli *SiebRozmyśl* H2v.

»kijem tłuc (*a. s(t)łuc, a. dotłuc, a. natłuc*)« [szyk zmienny] (10): *KrowObr* 25v; *RejWiz* 41v; *RejZwierz* 20v; A gdy ie chłopi ołkoczyli w iednym domu do tłukli im kijem w okniech. *BielKron* 420v, 451 v; *RejAp* 153; *SkarŻyw* [236], 573; *WerGość* 220; Brónił mię od Zołdatów/ gdy mię zábić chćieli/ Ze tylko kiyimi łlukłzy/ dobić mię nie śmieli. *PudłFr* 79.

»kijem uderzyć« [szyk zmienny] (2): A w tym iedna niewiáłtá [...] vderzyłá go s tyłu kiiem áż padł *BielKron* 447v, 102v.

»kijem wezbrać (*a. wzbierać*)« = *uderzyć, bić* (3): *RejWiz* 101; *BielKron* 458; kijem páná fwego wezbrał przed włyftkimi *BielSpr* 38.

»kijem wziąć, brać« = *vapulare Mącz; fustibus caedi Cn* [szyk zmienny] (11 : 1): Nu precz Lotrze wełfmies kijem *RejKup* c4v, c7; *BielKom* D2; *RejZwierz* 125v; *BielKron* 456; *Mącz* 121c, 396c; Kijemby pewnie od Márfzáłká Litewłkiego zá tho słowo wziął *OrzQuin* Q; *GórnDworz* N4v; *RejZwierc* B4v, 239; *PudłFr* 51.

Wyrażenia: »kij drzewiany« (1): aby fie ćwiczyli fzermowác [...] poczyniwłzy łobie tarcze iáko puklerze/ z rozdżek plećionych/ [...] tákież kiye wielkie drzewiáne miáłto mieczów *BielSpr* 4.

»kij opalony« = *sudes Mącz, Calep* [szyk 2 : 1] (3): *Sudes*, Dobry opaloni mocny ki *Mącz* 427a; Broń záś łuk profty/ łzáłblá ledwo v Hetmáná/ włoczniá/ kiy opalony *StryjKron* 265; *Calep* 1025b.

»kij pasterski« (1): wzyął kiy páłterfki á pięć kámieni z rzeki łmágłe do proce/ łchował ie do kalety/ y łzedł przeciw Goliáthowi *BielKron* 65v.

»kij zakowany« (3): drugi go kijem zákowányym vderzył áż vmárł *BielKron* 102v, 443v, 447v.

Szeregi: »kij i bicz« (1): po ćierzni ustry y gęfym włoczyli/ kiymi y bicźmi go bijąc. *SkarŻyw* 328.

»kij, (a) kamień« [szyk 1 : 1] (2): iedni kámienie/ drudzy kije [*alii lapides, alii fustes*] duże porwáli: á niekthorzy popiołem ná Lifymáchá miotáli. *Leop* 2.*Mach* 4/41; *BielKron* 65v.

»laska abo kij« (1): tám zákázuie łáłki [!] ábo kijá ná obronę: á tu iey dozwała ná wśpieranie. *WujNT* 148.

»miecz, (i, a) kij« = *gladius et lignum PolAnt, Vulg; gladius et fustis Vulg* [szyk 18 : 2] (20): *OpecŻyw* 106v; *MurzNT Mar* 14/48; wyzrzył że zábiię Smoká thego/ bes mieczá/ bes kijá. *Leop Dan* 14/25, *Mar* 14/43; *BibRadz Mar* 14/43, 48; *HistRzym* 87v; *RejZwierc* 75, 202v; iáko ná zboycę wyfzliście zmieczmi y fkiymi poimác mię. *BudNT Matth* 26/55; *LatHar* 693, 694, 708 [2 r.], 720; *WujNT Matth* 26/47, 55, *Mar* 14/43, 48, *Luc* 22/52.

»kij a miotła« (1): wźięli kije á miotłly iáko ná fługi á nie ná nieprzyaáciele. *BielKron* 432v.

»palcát albo kij« (1): *Fustio, Biyę kogo pálcatem álbo kiyem. Mącz* 141c.

Wyrażenie przyimkowe: »z kijem« = *cum ligno PolAnt, Vulg; cum fusti Vulg* (27): *OpecŻyw* 106v; *MurzNT Mar* 14/48; *Leop Mar* 14/43; *RejFig* Dd2v; Ná owego dziwoczká/ káždy s kiyem godzi. *RejZwierc* 125v, 102v; *BibRadz Mar* 14/43, 48; Od thego czáłu wśtáwili byli áby ná gody žádný z kijem áni z bronią niechodził. *BielKron* 272v, 65v, 443v; *HistRzym* 87v; *RejZwierc* 21 v; *BudNT Matth* 26/55; zebráło fię wnet chłopśtwá/ z kiymi/ z włoczniámi *WerGość* 219, 219; Bo á cóż po owym ná woynie/ ktory nágo/ á z kijem idźie? *GórnRozm* K3v; *LatHar* 693, 694, 708 [2 r.], 720; *WujNT Matth* 26/47, 55, *Mar* 14/43, 48, *Luc* 22/52.

W przen (6) : *RejZwierc* 25v; Potym nie závádzí/ kiedy to fnádnie być może/ wnet przeżegnác fię. Duży to kiy Dawidow ná Goliafzá piekielnego *LatHar* 580.

W połączeniu w przymiotniku oznaczającym gatunek rośliny (1): Oto dufałz w trzcinnym kiiu w tym przelomionym Egipćie *Leop Is* 36/6.

Zwroty: »kijem bić (a. dobić)« [szyk zmienny] (2): Niecnoty kijem iáko wężá dobić. *RejZwierc* 220, 238v.

»dać kijem« (1): Pewnie skoroć fmierć dá kijem *RejZwierc* [238].

Przen (53) :

a) *Bicie, razy, chłosta* (49) : Bo mu málo ielć dawano/ Y kijem go przyglądano. *BierEz* L2, K2v, N2; *BielŻyw* 70; *RejKup* 16, m3v; Ielli ináczey vczyńiś/ Tego fie kijá dowiniś. *BielKom* D3, D3v, D4; Drugim czálem y kijem iáłmużnę rozdáią. *RejWiz* 19, 101v; *Fustuarius, Harumpálcatnik* który rad ná ludziech kiyá odchodźi/ to yeśt biye. *Mącz* 141c, 287c; Wİętfzey rokfośzy ten záváždy vżywa/ Kto s cnoty dobrym niźli s kijá bywa. *RejZwierc* 221v, 18v, 90, 215v, 252; *OrzJan* 45.

I sg w funkcji równoważnika zdania »kijem« [w tym: kogo, co (6), czego (1), komu (1)] (10): Podź pokufo nie kuś Páná/ [...] Lepyey iż cie iá obráże/ A s tego mieyćcá wyráże (*marg*) Tu kijem pokufy. (–) *BielKom* D3v *marg*; Pan tu dybie w letniku/ á pífarz go kijem *RejFig* Cc5v, Cc5v, Dd7v, Dd8, Ee; *RejZwierc* 115v; iż fługá niehcąc co obáli álbo czýni zákołáće/ álbo pies pod oknem záfzczeka/ tho iuź fłudze kijem/ á wygę obieśić. *RejZwierc* 80v, B4, 115.

W połączeniach szeregowych (6): Iako pręt nád dziecięcim/ kiy nád chłopem wiśi/ Ták miecz goły nád krolem / ná cienuchney [!] nići. *BielSat* N4v; Gdy [...] iákim żelázem/ ábo woennym naczyniem lub kijem/ piéścią/ ábo kámieniem ku morderstwu kto przychodzi: to pewny znák ieft/ iż to iuż z Szátáná kłamliwego męzoboystwo to pochodzi *CzechRozm* 239v; A on ony rány/ kije/ kámienie/ wzgárdy/ przez trzy látá cierpiał *SkarŻyw* [236], 151, 238; *OrzJan* 19.

W charakterystycznych połączeniach: *kije cierpieć; kija dochodzić; kijem odpędzić (wypędzić, dopędzić) (3), pokropić, postraszyć, przetrzeźwić, przyglądać, przymuszać, święcić; twardy kij.*

Przysłowie: Dobra receptá kiy ná śwawolá. *RejWiz* 78v marg [*idem*] Cc5.

Fraza: »o kiju!« = wołanie o pomstę (1): o kiju: *crimenći* to ieft *laefę Maieftatis*, ták śmieie z Królem śwym o vpadku Krolestwa iego mówić. *OrzQuin* Z4v.

Zwroty. »kija się bać« (3): A toć iuż ftraż przymuszona kto fie kija boi *RejJóz* F4v; *RejZwierc* 221v; *SkarŻyw* 238.

»chować pod kijem« (1): Iż was ociec moy chował pod biczem/ ále ia was będę chował pod kijem [*Vulg* 3.Reg 12/11]. *RejZwierc* 45.

»kijem karać« [*szyk zmienny*] (2): *BielKron* 432v; á dla iedneyże rzeczy/ niech iednego kijem/ á drugiego słowkiem niekarze [*fustuario ... castiget*] *ModrzBaz* 87v.

»kijem zasłużyć« (1): Flagro, Sługá który bicie álbo kiyem zasłużył *Mącz* 129c.

Wyrażenie: »godny kija (upominka)« [*szyk 2 : 1*] (3): *RejJóz* F2v; Ach ach takowa nowinka Godna kya vpominka. *RejKup* G; *Flagriones dicuntur, Szubienicá/ yáko mowiém/ Z fzubienice fie vrwał/ to ieft/ Smard/ Nogieć/ Kiya godny. Mącz* 129c.

Szereg: »kamienie i kije« (1): dochodziły go częfte kámienie y kije *SkarŻyw* 238. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

Wyrażenie przyimkowe: »do kija« (1):

~ *Szereg*: »do korda albo do kija« (1): gdy sługá obrus słuflka/ ábo niechcąc sklenicę słułucze/ tho wnet do kordá álbo do kijá *RejZwierc* 77. ~

b) Kara boża (3) : W wściech sprofnego (ieft) kiy pychy [*baculus superbiae*]/ lecz wárgi mądrych záchowuią ie. *BudBib Prov* 14/3.

Szereg: »rozga i kij« (2): Biádá Alfurowi/ rozga pierzchliwości moiey/ y kiy moy ieft [virga furoris mei et baculus ipse est]/ w ręku ich rozgniewanie moię. *Leop Is* 10/5; *CzechRozm* 225v.

c) Wojna (1) :

Zwrot: »kij podnieść [na kogo]« (1): nie boy się Alfyryczyká/ vderzy cię rozgą/ y kiy swoy podniefie ná cię [*baculum suum levabit super te*] *BibRadz Is* 10/24.

b. Laska służąca do podpierania się (18) : *OpecŻyw* 90v; *KrowObr* 99v, 100; *BibRadz Zach* 8/4; *BielKron* 30; *BudBib Ex* 12/11; Z tym wyszedł wdrogę Iakob w wielkim vboftwie/ niemáiąc iedno kiy wręku *SkarŻyw* 346; ludzi odtrącáią Od iałmużny: kulámi/ kiymi wykrącáią. *KlonWor* 50.

W charakterystycznych połączeniach: *kij czarować (3), dzierżec (2), trzymać.*

Zwrot: »kijem się podpierać« (1): Kijem się podpierać. *Niti baculo Calag* 15a.

Wyrażenia: »o kiju chodzący« (1): Niechayże będzie wftáwicznie w domu Ioábowem [...] o kiu [!] chodzący [*apprehendens in scipione*]/ zábity y żebrak. *BibRadz 2.Reg* 3/29.

»kij pątniczny« (1): Kije Pątnitze iáko tzáruią. *KrowObr* Ssv.

Wyrażenia przyimkowe: »z kijem« (3): *RejRozpr* F3; *BielKron* 464v; Z kwápliwością ieść báránká kazano: á z kiymi w rękách *LatHar* 189.

»z kijem« = *będqć ubogim* (2): á nędzna muchá [...] vtráciwfszy wśzytko/ uie [!] doczekawfszy fie żadney pociechy w vpádku swoim/ idzie s kijem bęcząc do domu ręce záłomiwfszy. *RejZwierc* 189; bom lię przez ten Iordan z łamym kijem przepráwił *SkarŻyw* 347.

W przeni (1) :

Szeregi »kij i laska« (1): gdzie kije duchowne y łafki vczynkow dobrych *LatHar* 215.

α. *Kijek narciarski* (1) : Narty łá boty drzewiáne/ [...] popycha fie ná nich kijem zákowánym. *BielKron* 434.

c. *Atrybut władzy, dostojenstwa* (3) :

α. *Laska woźnego sądowego* (1) :

Zwrot: »zakołatać kijem« (1): Woźny ma pozywác/ w dworze pozew ná Páná/ á zákołatawfszy swym zwykłym kijem ma powiedzyeć *UstPraw* H3.

β. *Laska marszałka sejmowego* (1) : O to swego Márszałká prožno maćie winić/ Podobno ma nieborak z głowámi co czynić. Ziemię tłucze niewinná/ Kiy nie ieden w trzáłki *Prot* C2v.

γ. *Berło władcy* (1) : To ieft łtudnia ktorá wykopáli kxiążetá/ y wypráwili iá wodze mnoftwá/ z wydawcą Praw y w kijach swoich. *Leop Num* 21/18.

d. *Część składowa większego przedmiotu, na której zawieszono części ruchome* (3) : iż tu nie infszego nierozumiećie/ iedno [...] tzárowanie [...] łfukien/ Pierścieniow/ Pątnikow/ Mántyk y ich kijow *KrowObr* 125; Vłzy iáko v Sárny ná nich wiszą dzwonki/ A cepy ná pńtrym kiju z Lifiemi ogonki. *RejWiz* 39v; Co w kazanie potrzáła po kościele owym Ná kiiu záwieszonym Workiem Iudałzowym. *KlonWor* 48.

e. *Narzędzie miernicze* (2) :

α. *Do pomiaru gruntów* (1) :

Szereg: »kij albo laska« (1): Decempeda, kiy álbo laská ná dziefiący łtopách miará yeft/ ktorá ymioná á role mierzano. *Mącz* 79a.

β. *Do mierzenia głębokości* (1) : Contus Kiy/ Tłuk álbo Spis rybitfi [!] którym mierzą głębokość wody. *Mącz* 64a.

f. *Reja* (1) :

Szereg: »kij albo drewno« (1): Antenna [...], Kij/ álbo/ drewno náprzeki żaglowego drzewá prziiwázáne. *Mącz* 11a.

g. *Prymitywna dźwignia* (1) : Vectis, [...] teź wáłek álbo obli kiy/ którym co trącáyá/ podnałzáyá *Mącz* 477a.

h. *Pałeczka do gry na bębnie* (2) : gdy mu [...] w łzkápi brzuch kiymi záběbnáią/ to on dopiero [...] dotáńcuie. *WerGość* 235.

Zwrot: »kijem kołatać« (1): Nie z owym łzkápiem brzuchem co weń kijmi kołácą *RejZwierc* 102v.

i. *Laska błazeńska* (1) : błáznował krolowi chodząc s kijem iáko błázen *BielKron* 105v.

j. *Tyrs, laska noszona podczas obrzędów dionizyjskich (1)* : Coniferi, Ktorzy noszą Thyrfos kiyę w świętą Bachufowe. *Mącz* 64b.

k. *Strzała używana do pewnego rodzaju wróżby (1)* : Lud moy rády ízuka v drewná íwego/ á iego kiy dawa odpowiedz iemu *BibRadz Os* 4/13.

1. *Drewniana pochwa na broń (1)* :

Szereg: »laska albo kij« (1): Dolon, [...] laská álbo kiy d[ę]ty álbo wydrożony w ktorým miecz álbo granat bywa/ yákie zwikli mniízy nośić. *Mącz* 93d.

1. *Obrażliwie o przedmiotach i przyborach kultu katolickiego (32)* :

α. *Krzyż, może też rzeźbione w drzewie wizerunki świętych (20)* : Iesztze ten kiy podnoście/ y thák podnosząc mowicie. O krzyżu bądź pozdrowion *KrowObr* 93v; ábowiem Pan Bog Ducha íwego świętego/ do tych wálznych znákw/ máłfkar y kiow [!] nieprzywiązał *KrowObr* 94, 93v *marg*, 94 *marg*, Rr2v, Vu2v.

W połączeniach szeregowych (5): ktory też Apóstoł tego vtzył/ ábyfmy mieli/ álbo pánu Bogu íámemu w kościele krześcíanfkim íwiecić/ álbo ludziom vmárłym/ álbo kijom/ ftoiákom/ y obrazom niemym? *KrowObr* 90; Powiec mi íkad też to maćie? íz ty kije/ deski/ kloce slupy/ drwá/ obrázy zowiećie? Izáfz niewiećie: Íz tylko Syn Boży/ íeft Obrázem Bożym? *KrowObr* 110, 73, 86v, 117.

W charakterystycznych połączeniach: *kij podnosić, poświęcać, pozdrawiać (4), ukazować (2); kijowi kłaniać się; przed kijem kłękać.*

Wyrażenia: »kij umalowany, pofarbowany« (2 : 1): I cofz tho zá nabożeńfthwo/ drwá álbo kije pofárbowáne do kościoła ítáwiác *KrowObr* 117, 109v, 114.

»kij (u)strugany« [*szyk.5* : 2] (7): Ale rzetzelz/ íz my íe nie temu/ iáko thy powiádałz/ wítrugánemu kijowi kłániamy? *KrowObr* 93v, 93v [2 r.], 94, 109v [2 r.], 110.

β. *Pastorał biskupi (11)* : íz nie to íą Bífkupi prawdziwi/ ktorzy w Infulach chodzą/ kije w rękach írebrne álbo złote trzymáią *KrowObr* 130, 128v [2 r.], 129, 129v, 130, 131.

W charakterystycznych połączeniach: *kij czarować (3), kropić, przeżegnać, trzymać; kij srebrny (3), złoty.*

Wyrażenie: »kij biskupi« (4): Kiy Bífkupi tak tzáruią. *KrowObr* Ssv, 128v *marg*, 131 *marg*, Ssv.

γ. *Kropidło (1)* : KRóþze miły Prelacie/ tym Przmieloným kiyem *RejZwierz* 106v.

2. *Kłoda, tj. urządzenie z dwóch belek z wycięciami, w które zakuwano przestępców; cippus, nervus, numella Mącz (3)* ; Numella, Nieyáki kiy/ w który zá íziyę y zá nogi wíádzić może. *Mącz* 253a, 246a.

Szereg: »kij albo kłoda« (1): Cippus, [...] kij álbo kłodá w którą złoczince íadzáyá *Mącz* 54b.

3. [*Pręt żelazny do nabijania i przeczyszczania lufy, wycior*: W tem mianowitem zamku są 4 hakownice i 2 kij a *LustrPom* 194; Tamże kijów żelaznych do strzelby nro 57 *ŹródłaEkMalb* II 68.]

4. *n-pers [w tym odmianka graficzna „Kig” (2)] (9)* : Kiy záłożył miásto y zamek nád rzeką Dnieprem / á przezwał od íwego imieniá Kijow *BielKron* 343v, 343v [2 r.]; Kiy álbo Kig Sciek/ Korew Brácia Xiążętá Rulfkie/ Libeda Sioftrá ich. *StryjKron* 115 *marg*, 115 [4 r.].

5. *n-loc Miejsowość*: »Kije« (1) : zá ktore [*skarby*] fiedmndziefiát kościołow w Polfzcie zmurowác dał [...] w Kijach/ ná Tyńcu/ w Chlewífkach/ w Opátowie *BielKron* 354v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (3)* : ii Zaś dwoie (mowie krotkie) wymáwiáimiy iako gdy mowiem kii/ lii/ bii/ pii *MurzOrt B2*; Bo gdy mówisz/ weźmi kii/ nienapifész kiéi *MurzOrt B2*.

*** *Dubium (1)* : I wzywáfchy káfzka wołk then Markowy slołfarczikowy kthori od kya schinkarką poyall dała robicz *LibMal 1551/164*.

Synonimy: **1.** laska; **a.** knutel, palcat, pręt, rozga; **b.** kostur; **2.** dyba, kabat, włoda, kuna, lisica, wilk.

Cf [**KIJAN**], **KIJANICA**, **KIJANKA**, **KIJANÍ**, **KIJEC**, [**KIJOCH**], [**KIJOCHA**],
KIJOWANIE

KW